

המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת הספרות
בחינוך הממלכתי
התפיסה המערכתית לחינוך ערכי

יחידת הוראה בספרות המשלבת את התחום ההיסטוריה

קאטרינה מאת אהרון אפלפלד

כתיבה: בן גיגי טלי
ד"ר טליה נגר

אוכלוסיית יעד: כיתות יא'.

משך הפעילות: בין ארבע שיעורים לשישה (לבחירת המורה).

נושא הלימוד: "קאטרינה" מאת אהרון אפלפלד

הערכים: מניעת גזענות, תופעת ה"עמידה מהצד" ומניעתה

מטרות השיעור:

- עידוד קריאה – התלמידים יקראו את הספר "קאטרינה" / אהרון אפלפלד
- התלמידים ילמדו על תקופת השואה בהיבט ההיסטורי שלה.
- התלמידים ידעו ליישם את ביטויי הערכים ביצירה.
- התלמידים יפעילו חשיבה ביקורתית בעקבות הטקסט.

תקציר הנובלה: אהרון אפלפלד / "קאטרינה"

קאטרינה היא איכרה נוצרייה, ללא השכלה, שנולדה למציאות חיים קשה. בעלילה היא מתגלה כשתיינית, פראית, רוצחת ושונאת יהודים שחונכה עוד מגיל צעיר לשנוא אותם. במהלך העלילה, קאטרינה עוברת שינוי, משנאת יהודים לאהבה ועד הערצה. הדמויות הגורמות לשינוי הם יהודים עמם היא נפגשת וחווה איתם את יהדותם לאורך כל העלילה בניהם: רוזה ובנימין, הני, סאמי ועוד.

קאטרינה אומרת: "רותנית בת רותנים, אך גורלי עקר אותי מאבותיי, ועתה אין לי אחיזה אלא בשוליהם של הבתים היהודיים"

"מה לעשות ולי אין מנוחה אלא בקרב היהודים"

בעקבות כך משנה הגיבורה את עמדתה כלפי היהודים לצד הטוב, המחונן, העדין, האנושי והחלש.

המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת הספרות
בחינוך הממלכתי
התפיסה המערכתית לחינוך ערכי

בסוף העלילה, קאטרינה רואה אחרת את היהודים, היא רואה בהם כקדושים, עובדי ה' שיש להעריץ ולעלות את זכרם.

בסיום היצירה לאחר שהיהודים הושמדו (היא משוכנעת שכולם נרצחו ואין עוד יהודים בעולם) היא רואה עצמה כשליחה להנצחת היהדות :

"ועכשיו אני רושמת : ראש השנה ויום כיפור וסוכות וחנוכה ופורים וטו בשבט ופסח וחוזר חלילה.... אני רושמת כדי שהמילים יבעירו את זכרוני. אני מפחדת מפני השכחה . עכשיו אין עוד יהודים בעולם מעט משלהם גנוז בזכרוני ואני מפחדת שגם המעט הזה יאבד זכרוני הולך ונחלש ועל כן אני מוסיפה ורושמת טרפה טומאה ערל נרות שבת , נעילה חרוסת יום כיפור....אני רושמת באותיות גדולות ומצמצמת חיים רבים בעטיפת מילים כי אני מפחדת מזכרוני..."

(פרק ל"ב, עמ' 169)

ענו על השאלות הבאות:

- *קראו על הסופר אהרון אפלפלד וסכמו על קורות חייו והקשרם ליצירה.
- *קראו את פרקים א'-ב' ותארו את דמותה של קאטרינה כפי שהיא מוצגת בפתיחת היצירה .
- *תארו את עולמה הפנימי הנע באופן קוטבי משנאת היהודים להערצתם. (לדוגמא פרק ז', עמ' 51-44)
- *מהי, לדעתכם, משמעות ההתבוננות ביהדות ומנהגיה דרך נקודת תצפית של אישה גויה, [רותנית?](#)
- *האם ראוי בעיניכם לתאר את קורות היהודים בשואה דרך עיניה של דמות [רותנית?](#)
- *האם קאטרינה היא דמות היוצרת אמינות בקרב הקורא? נמקו והדגימו.
- *צטטו מספר דוגמאות מהיצירה בהן מייצגת קאטרינה את הגויים ואת החינוך האנטישמי הטבוע בהן.

*כיצד מוצגת קאטרינה בסיום הרומן? (פרק ל"ב , עמ' 170-168)

*קראו את הפרק הראשון והאחרון מה תורם מבנה הנובלה להבנת היצירה ומשמעותה?

המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת הספרות
בחינוך הממלכתי
התפיסה המערכתית לחינוך ערכי

דמות היהודי ביצירה "קאטרינה"

תארו את הדמויות היהודיות בהן נתקלת קאטרינה במהלך העלילה :

• כיצד הן מאופיינות?

• מה יחסן לאמונה ולדת היהודית?

• מה קאטרינה חשה כלפיהן?

• כיצד הן תורמות לשינוי שחל בהשקפת עולמה ?

• כיצד הן מתייחסות לקאטרינה ?

דילמות ערכיות העולות ביצירה :

היצירה מעלה דילמות מוסריות, קראו את ההגדרה למושג "דילמה"¹.

מהי דילמה?

"דילמה מוסרית היא מצב שבו אדם נדרש לבחור בין שתי פעולות המבוססות על שני ערכים היקרים לו מאוד. כל החלטה שיקבל כרוכה בויתור על אחד משני הערכים. בדרך כלל, במצב כזה האדם אובד עצות, ונוטה לא לרצות לפעול כלל, אך הוא נאלץ לבחור בלית בררה באפשרות הפעולה".

• בחרו קטע שיש בו לדעתכם דילמה מוסרית, הציגו את הדילמה והסבירו אותה.

• מהם הערכים הדומיננטיים העולים מהדילמה וכיצד הם באים לידי ביטוי?

• התייחסו גם לנקודות כגון : אילו רגשות מעלה בכם הדילמה? האם היצירה מציגה לה

פתרון?

¹ משרד החינוך " ובחרת בחיים, ערך חיי אדם בתרבות ישראל", ירושלים התשנ"ט

המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת הספרות
בחינוך הממלכתי
התפיסה המערכתית לחינוך ערכי

"קאטרינה" – ראייה היסטורית

"דיכוי היהודים על ידי הנאצים, הוצאתם מהחברה ולאחר מכן גם רציחתם לא התבצעו בחלל ריק. כבר בשנות השלושים נחשפו שכבות נרחבות מהציבור בגרמניה למדיניותו האנטישמיות של השלטון, שהגיעה לשיאה ב"פוגרום ליל הבדולח" ולמעשה התאפשרה הוצאתה לפועל של מדיניות זו בין היתר בשל קבלתה על ידי מרבית הציבור הגרמני, בראש ובראשונה על ידי הסכמה שבשתיקה. בידוד היהודים בארצות שונות שנכבשו על ידי הנאצים ולאחר מכן גירושם ורציחתם, התבצעו אף הם לנגד עיניהם של רבים מבני המקום. רק מיעוט קטן מבין בני הארצות שנכבשו, שחלקם היו אף הם קרבנות מדיניות הכיבוש הברוטלית של הנאצים, בחרו לסייע באופן פעיל ליהודים. מרביתם עמדו מן הצד ונמנעו, מסיבות שונות, מלהגיב למעשי הנידוי, הנישול והרצח. היו ביניהם אף אנשים וארגונים שנטלו חלק פעיל בהסגרת היהודים ולעתים אף ברציחתם"²

העומדים מהצד:

"רובה המכריע של האוכלוסייה בגרמניה ובאירופה הכבושה הייתה מודעת ברמה זו או אחרת ליחס המשטר הנאצי ליהודים, אך נמנעה מנקיטת עמדה פעילה בעניין. עמדה זו מוסברת בראש ובראשונה בכך שהם חשו שהפגיעה אינה בהם אלא ב"אחר", גם אם ה"אחר" הוא שכן, שותף או מכר. מדיניות הטרור הנאצית, שהפעילה נידוי חברתי, מעצר ובשליבים הסופיים גם הוצאה להורג נגד כל מי שסייע ליהודים, היוותה גם היא גורם מרתיע מפני סיוע כזה. גם טובות הנאה שקיבלו רבים כתוצאה מנישול היהודים ורציחתם תרמו לאדישות שגילה מרבית הציבור לגורל היהודים"³.

² מתוך: אתר יד ושם

³ מתוך: אתר יד ושם

המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת הספרות
בחינוך הממלכתי
התפיסה המערכתית לחינוך ערכי

**עמידה מהצד : היא מצב בו אדם נוכח במקום שם מתרחש מעשה לא חברי,
לא מוסרי, פוגעני, והוא איננו נוקט עמדה כדי לעוצרו.**

משימה :

קאטרינה וחברותיה לא היו שותפות בתהליך הרצח של היהודים אך תרמו תרומה משמעותית לקיומו והתרחשותו.

- דונו בקביעה זו על פי פרק כא' עמודים 99-95 מהספר " קאטרינה"
- אילו עמדות חברתיות מציג הרומן?
- לא כולם בחרו לעמוד מהצד, היו כאלה שבחרו לסייע ולעזור ליהודים.
קראו סיפורו של אחד מחסידי אומות העולם מתוך [אתר יד ושם](#) הציגו אילו עמדות חברתיות מציג סיפורו של חסיד אומות העולם ומהם הערכים אשר הנחו אותו במעשיו?

הקורבן :

קראו את קטע המקור:

"אנו מסתכלים מסביב, אנחנו גוררים את מגפינו על פני מרצפות הכיכר. אני שואל עצמי אם העיירה מבוהלת, אם הכפריים מתייראים מפנינו. הם עבדו בשדות האלה, במשך שנים היו בתי המחנה לנגד עיניהם, כאשר עבדו בשדותיהם. בימי ראשון היינו רואים אותם מהלכים בדרך, עם נשותיהם, עם ילדיהם. בשבילנו היו הם אנשים, שיצאו לטיול עם משפחותיהם, אחרי שבוע של עבודה קשה... ואילו אנו, מה היינו אנו בעיניהם?... אנו היינו מן הסתם חלק מן המאורעות הללו שנתרחשו בעולם, אשר להם לא נדרשו, שלא היתה להם האפשרות, ויתרה מזו, שגם לא רצו להידרש להם, להעלותם לפנייהם כבעיה"⁴.

⁴ מתוך : ח. סמפרון , המסע הגדול, מרחביה , 1963 , ע"מ 122

המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת הספרות
בחינוך הממלכתי
התפיסה המערכתית לחינוך ערכי

משימה:

- תארו את התחושות של הקורבן העולות מתוך קטע המקור.
- מה הקושי שמעלה הכותב?
- הסיפור "קטארינה" מציג מגוון דעות קדומות כלפי היהודים צטטו מהספר משפטים המבטאים דעות אלה.
- האם, לדעתכם, קיים קשר בין הדעות הקדומות בהן החזיקה האוכלוסייה בגרמניה ובאירופה הכבושה לבין העובדה שמרביתם בחרו לעמוד מהצד ולא להושיט עזרה?

שאלות לדיון במליאה:

- מדוע חשוב כל כך, מבחינה חינוכית, לעסוק בעומדים מן הצד, אפילו לפני העיסוק ברוצח?
- האם בחברה שלנו קיימת תופעה של עמידה מהצד נוכח מעשים לא מוסריים שנעשים? תנו דוגמאות
- מה עושים כדי להימנע מעמידה מתנכרת לנוכח מעשים לא מוסריים, איך מחנכים את אלה העומדים מהצד לא להיות בין השותקים?
- מדוע, לדעתכם, בחר הסופר, אהרון אפלפלד להתמקד בספרו בדמות קאטרינה? כיצד ההתמקדות בדמות תורמת להבנת התקופה?